

JAVNO PISMO ZVEZE ANITA OGULIN

Sistem ne zadošča: poziv za zaščito otrok, mladostnikov in družin pred revščino

V Zvezi Anita Ogulin že vrsto let spremljamo, kako se družbene odločitve in sistemske ureditve odražajo v vsakdanjih življenjih otrok, mladostnikov in družin po vsej Sloveniji. Zaradi dolgoletnega vsakodnevnega dela z ljudmi v stiski imamo neposreden vpogled v posledice, ki jih imajo na njihova življenja obstoječi socialni mehanizmi in sistemske vrzeli, ki jih kot socialna država še vedno nismo uspeli zapolniti.

Prav iz teh izkušenj izhaja prepričanje, da je odprt, strokoven in konstruktiven dialog med nevladnimi organizacijami in državnimi institucijami ključen za učinkovito naslavljanje kompleksnih socialnih vprašanj. V preteklih letih smo na številne od teh izzivov že opozarjali pristojne institucije in odločevalce. Nekateri premiki so bili doseženi, a ostajajo številna področja, kjer spremembe niso sledile dejanskim potrebam ljudi, ki jih obstoječi sistem aktivno potiska v revščino.

Čutimo odgovornost, da o teh izkušnjah spregovorimo v imenu tistih, ki sami pogosto nimajo glasu v javnem prostoru, ter jasno odpremo vprašanja, ki pomembno vplivajo na življenjske možnosti otrok in mladostnikov danes ter posledično na prihodnost naše družbe.

1 POLOŽAJ DIJAKOV IN MLADOSTNIKOV: PRIKRITA BREZDOMNOST IN SISTEMSKE VRZELI

Posebno pozornost v zadnjem obdobju namenjamo položaju dijakov in mladostnikov, ki danes predstavljajo eno najresnejših, a pogosto prezrtih področij socialne politike. Pri našem delu se vse pogosteje srečujemo z **mladimi, ki zaradi neustreznih ali celo nevarnih razmer doma nimajo več varnega prostora za bivanje**. Gre za pojav prikrite brezdomnosti mladih, ki ima daljnosežne posledice za njihovo izobraževanje, duševno zdravje in dolgoročne življenjske možnosti.

Ti mladi pogosto niso prepoznani kot brezdomni v klasičnem smislu, saj začasno bivajo pri prijateljih, znancih ali v dijaških domovih. A takšne rešitve so nestabilne, kratkotrajne in pogosto ne zagotavljajo varnosti. Mnogi se zaradi pomanjkanja sistemskih rešitev znajdejo v položajih, kjer so primorani sprejemati odločitve, ki jih še dodatno ogrožajo.

To je le nekaj primerov mladih, ki jim trenutno pomagamo:

Dijakinja, ki je bila že dalj časa žrtev nasilja v domačem okolju, je dokončno prekinila stike z družino, ko ji je oče zagrozil z motorno žago. Po tem dogodku se je domov vrnila samo še enkrat, v spremstvu policije, da je lahko vzela osebne stvari. Za preživetje je vsak prosti trenutek izkoristila za delo, ob tem pa uspela ohranjati še odličen šolski uspeh. Med tednom je bivala v dijaškem domu, vsak vikend pa je prinesel novo negotovost, ko je morala iskati in prositi za začasno prebivališče ter se neprestano počutila kot breme. Podobno izkušnjo je imel tudi dijak, ki se je ob vrnitvi domov znašel pred zaklenjenimi vrati in je od takrat naprej povsem prepuščen samemu sebi. Med tednom je sicer s pomočjo Dijaškega sklada Botrstva lahko bival v dijaškem domu, ob vikendih pa se je dijaški dom zaprl in fant je tako vsak vikend ostal brez strehe nad glavo.

Takšne zgodbe niso osamljeni primeri, temveč vzorec, ki kaže na resne sistemske pomanjkljivosti. Spodaj navajamo naše predloge za izboljšanje položaja dijakov in mladostnikov.

1.1 Ureditev subvencioniranja bivanja v dijaških domov ter odprti dijaški domovi tudi ob vikendih in počitnicah

Dostopnost bivanja v dijaških domovih mora biti sistemsko urejena tako, da o možnosti izobraževanja ne bodo odločali premoženjski položaj družine, kraj bivanja ali zgolj srečno naključje. Posebej pomembno je, da dijaški domovi ostanejo odprti tudi ob vikendih in počitnicah za mlade, ki se zaradi neprimernih ali nevarnih razmer ne morejo vračati domov.

Zaradi zaznanih stisk smo leta 2016 v okviru programa Botrstvo v Sloveniji vzpostavili Dijaški sklad. V manj kot desetih letih smo z več kot 1,4 milijona evrov donatorskih sredstev pomagali več kot 1.200 dijakom pri kritju stroškov bivanja. Kljub temu število vlog narašča, obseg pomoči pa je omejen z donacijami. Dostop do izobraževanja ne more in ne sme biti odvisen od humanitarnih sredstev.

Predlagamo **uvvedbo stopenjskega subvencioniranja bivanja v dijaških domovih glede na dohodkovni razred družine**, pri čemer bi bili dijaki iz prvega do tretjega dohodkovnega razreda v celoti oproščeni plačila stroškov bivanja. Tudi dijaki, nameščeni zaradi umika iz neprimernega okolja, bi morali biti v celoti oproščeni plačila stroškov bivanja, ne glede na finančni status družine.

1.2 Vzpostavitev skrbnika na centrih za socialno delo za mlade polnoletne

Mladi, ki ob dopolnitvi polnoletnosti zapustijo dom zaradi neprimernih razmer, pogosto ostanejo brez usmeritve in podpore. Predlagamo, da centri za socialno delo zagotovijo skrbnika ali kontaktno osebo, na katero bi se ti mladi lahko obrnili po pomoč pri urejanju bivanja, uveljavljanju pravic in reševanju socialnih stisk.

1.3 Vzpostavitev možnosti samostojnega uveljavljanja pravic za dijake in študente brez družinske podpore

Brezdomni dijaki in študentje pogosto ne morejo pridobiti denarne socialne pomoči, ker sistem še vedno upošteva dohodke staršev, s katerimi pa nimajo več stikov. Denarno socialno pomoč lahko pridobijo le, če proti staršem na sodišču vložijo tožbo za preživnino. Tega mnogi ne zmorejo, saj jim to predstavlja preveliko čustveno stisko, hkrati pa so jim postopki na sodišču tuji.

Menimo, da je nujno potrebno vzpostaviti **možnost samostojnega uveljavljanja pravic za dijake in študente brez družinske podpore**, preživnina pa bi se morala urediti s pomočjo države.

1.4 Sistematična podpora mladim ob izteku rejništva

Posebno ranljivo skupino predstavljajo mladi, ki se po dopolnjenem 18. letu ne morejo več zanašati na rejniško družino – bodisi zato, ker jih ta ne želi več, bodisi ker razmere že prej niso bile ustrezne – čeprav se še vedno šolajo. Sami finančno niso dovolj stabilni, da bi si lahko privoščili najem stanovanja, in pogosto nimajo razvite trdne socialne mreže in psihosocialnih veščin za prehod v odraslost. Ti mladi tako ostanejo brez finančne in čustvene opore, kar jih potisne v brezdomstvo ali tvegane oblike bivanja.

Nujno je zagotoviti varne prehode v samostojnost, bodisi z možnostjo bivanja v primernih stanovanjih bodisi z nadaljnjo namestitvijo v dijaških domovih.

2 BREZPLAČNA OSNOVNA ŠOLA KOT USTAVNA PRAVICA

Osnovna šola mora biti brezplačna, kot to jasno določa Ustava Republike Slovenije. To je temeljna pravica otrok, ki mora v praksi zagotavljati enak dostop do izobraževanja vsem, ne glede na socialno-ekonomski položaj njihovih staršev. Kljub temu pa so v praksi stvari drugačne. Nedopustno je, da so v osnovnih šolah prisotne plačljive obvezne vsebine, na kar smo leta 2023 opozorili z obširno osveščevalno kampanjo. Takšna praksa namreč neposredno krši ustavno zagotovilo o brezplačnosti osnovne šole in ustvarja razlike med otroki, ki si sodelovanje v šolskih dejavnostih lahko privoščijo, in tistimi, ki si ga ne morejo.

Zato poudarjamo, da je potrebno **v primerih plačljivih obveznih vsebin vnaprej zagotoviti, da so te za otroke iz socialno šibkejših družin krite iz šolskega proračuna**. Vsi otroci v javnih vrtcih in javnih šolah imajo enake pravice in dostop do enakih vsebin ne glede na premoženjske razmere staršev.

Enako velja za dijake iz socialno ogroženih okolij pri stroških obvezne opreme in pripomočkov. Ti stroški bi morali biti kriti iz javnih sredstev, pri čemer je nujno, da se odločba o upravičenosti izda pravočasno, že ob začetku šolskega leta, in da pristojni center za socialno delo o tem obvesti šolo. **Dijaki ne smejo biti socialno izključeni zaradi premoženjskih razmer njihovih družin.**

3 CELOSTNA REŠITEV STANOVANJSKE PROBLEMATIKE SOCIALNO NAJŠIBKEJŠIH

Stanovanjska problematika je eden ključnih dejavnikov, ki družine potiska v dolgotrajno socialno stisko. Zato je nujna celostna in sistemska ureditev tega področja, vključno s sprejemom konkretnjšega nacionalnega stanovanjskega programa ter razvojem zadostnega števila socialnih in javnih najemnih stanovanj z razumnimi in dolgoročno vzdržnimi stroški.

Javna najemna stanovanja morajo imeti jasno urejena pravila tudi za primere, ko pride do akutne socialne stiske družine v javnem najemnem stanovanju. Ključno je, da pristojni organi sistematično izvajajo ukrepe osveščanja posameznikov in družin o možnostih za preprečitev nastanka brezdomstva, vključno s pripravo finančnega sanacijskega načrta, ki bo posameznikom in družinam omogočil poplačilo obveznosti v sprejemljivem obdobju. Stanovanjski skladi in drugi lastniki javnih najemnih stanovanj morajo pred sprožitvijo postopkov deložacije aktivno iskati rešitve, ki bi družini omogočile ohranitev bivanja v javnem najemnem stanovanju, vključno z možnostjo zamenjave stanovanja za manjše in cenovno dostopnejše, če občina razpolaga z večjim številom javnih najemnih stanovanj.

4 PRAVOČASNO ODLOČANJE O PRAVICAH IZ SISTEMA SOCIALNE VARNOSTI

Pravočasno odločanje o pravicah iz sistema socialne varnosti je za številne posameznike in družine v stiski vprašanje osnovnega preživetja. Kljub temu v praksi opažamo, da se zamude pri izdajanju odločb o pravicah iz javnih sredstev na centrih za socialno delo ne zmanjšujejo, temveč se celo povečujejo. Enako velja za odločanje o pritožbah zoper odločitve na Ministrstvu za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti.

Vedno pogosteje se srečujemo s primeri, ko prosilci v hudi socialni stiski, za katere je odločitev o pravici vprašanje preživetja, na odločbe čakajo več tednov ali celo mesecev. Nujno potrebno je zagotoviti hitrejše odločanje o pravicah iz javnih sredstev. Prav tako pa menimo, da bi morali **uvesti jasen mehanizem odgovornosti, po katerem bi bil prosilcu v primeru, da center za socialno delo o njegovi vlogi ne odloči v osmih dneh od podaje vloge, avtomatično izplačan pavšalni znesek do izdaje dokončne odločbe.** Takšen ukrep bi zagotovil vsaj minimalno varnost prosilcem ter hkrati spodbudil učinkovitejše in pravočasno delovanje pristojnih institucij.

SKLEP: LE S POVEZOVANJEM IN SODELOVANJEM LAHKO SISTEM SLUŽI V DOBRO VSEH

To javno pismo razumemo kot priložnost za predstavitev dejstev, izkušenj in vprašanj, ki kličejo po resnem, strokovnem in konstruktivnem dialogu. Zavedamo se, da država sama težko učinkovito naslavlja in rešuje vse kompleksne družbene problematike. Prav zato se nam zdi nujno, da se pri oblikovanju in nadgradnji socialnih politik upošteva tudi znanje in izkušnje humanitarnih ter nevladnih organizacij, ki imajo neposreden stik z ljudmi na terenu.

V Zvezi Anita Ogulin si želimo, da bi nas vlada in pristojna ministrstva v prihajajočem mandatu povabili k dialogu in nam prisluhnili kot sogovorniku, ki lahko s konkretnimi podatki in izkušnjami s terena prispeva k iskanju učinkovitih in dolgoročnih rešitev.

Ob tem ponovno poudarjamo **pomen vzpostavitve medresorske skupine za boj proti revščini**, ki bi s predstavniki pristojnega ministrstva ter humanitarnih in nevladnih organizacij skrbela za odpravo sistemskih anomalij, ki se kažejo v praksi.

Le na tak način lahko socialno ureditev v Sloveniji nadgradimo tako, da bo služila v dobro vseh in resnično dosegla tiste, ki jo najbolj potrebujejo.

* * *

Za več informacij in novinarska vprašanja smo z veseljem na voljo.

Služba za odnose z javnostmi

E: pr@zveza-anitaogulin.si

T: 0820 56 262